

dr hab. Barbara Skałbana, prof. UK
Uczelnia Korczaka- Akademia Nauk Stosowanych
Wydział Nauk Społecznych
Warszawa

Warszawa, 27 grudnia 2022

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Magdaleny Markowskiej

Metoda edukacyjno-terapeutyczna SPRING w pracy z dzieckiem z autyzmem
na etapie przedszkolnym. Opis, realizacja, efekty.

Praca przygotowana pod kierunkiem dr hab. prof. uczelni Lidii Marszałek

2. OCENA MERYTORYCZNA PRACY

2.1. Uzasadnienie zasadności podjętego tematu

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska wpisuje się w obszar poszukiwań badawczych dotyczących metodyki postępowania w przypadku zaburzenia neurorozwojowego, jakim jest autyzm. Wiedza tematyczna z tego zakresu jest ciągle niedostateczna, aby odpowiadać skutecznie na różne potrzeby dzieci i młodzieży ze spektrum autyzmu. Wiedza naukowa, w odróżnieniu od wiedzy potocznej, opiera się na teoriach zweryfikowanych w drodze postępowania badawczego, co powinno stanowić podstawowe kryterium doboru określonych metod i strategii działań edukacyjnych oraz działań wspierających nakierowanych na osobę z autyzmem. Poszukiwanie skutecznych metod edukacji i wsparcia jest szczególnie ważne w modelu edukacji włączającej, której zadaniem jest łączenie, wspieranie i tworzenie wspólnej przestrzeni dla rozwoju każdego ucznia. Perspektywa inkluzji edukacyjnej zakłada innowacyjność podejść i rozwiązań w edukacji, rehabilitacji, szeroko rozumianej terapii, co stanowi uzasadnienie podjęcia tematyki pracy doktorskiej. **Doktorantka umiejętnie łączy edukację z terapią przedkładając propozycję metody edukacyjno-terapeutycznej SPRING adresowanej do dzieci z autyzmem na etapie edukacji przedszkolnej.** W tych działaniach pomocne zapewne jest wykształcenie psychologiczne doktorantki, która łączy obie dyscypliny nauk społecznych: psychologię i pedagogikę, co daje szersze spojrzenie na edukację i terapię osoby z autyzmem.

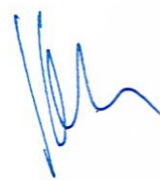
Synergia oddziaływań pedagogicznych i psychologicznych zdecydowanie zwiększa ich skuteczność i zapewnia holistyczne podejście do identyfikowania i realizacji indywidualnych potrzeb dziecka nadając im charakter interdyscyplinarny.

Wybór tematu dysertacji (**Metoda edukacyjno-terapeutyczna SPRING w pracy z dzieckiem z autyzmem na etapie przedszkolnym. Opis, realizacja, efekty**) jest znaczącym wkładem w rozwój wiedzy teoretycznej i praktycznej skupionej wokół autyzmu. Poza wiedzą naukową stanowi źródło inspiracji dla praktyki edukacyjno-terapeutycznej, jak też wzbogaca warsztat pracy nauczyciela-wychowawcy, co akcentuje jej walory poznawcze jak i praktyczne. Zaprezentowana metoda jest doskonałym uzupełnieniem innych metod i sposobów pracy z dzieckiem, daje też szersze możliwości stopniowego włączania go w grupę rówieśniczą.

2.2. Metodologia badań własnych- założenia

Metodologia badań naukowych jest ważnym elementem przygotowania i realizacji postępowania badawczego. W niniejszej pracy Doktorantka zastosowała metodologię badań pedagogicznych powołując się na kilku metodologów (Zaczyński, Łobocki, Sztumski, Nowak, Pilch, Dudkiewicz, Skorny, Muszyński, Góralski). Takie rozwiązanie, z uwagi na zróżnicowane stanowisko metodologów wobec warsztatu badań, utrudnia realizację jednej spójnej perspektywy badawczej. Autorka deklaruje prowadzenie badań w orientacji jakościowej (metoda indywidualnych przypadków), tymczasem wprowadza ankietę dla rodziców z pytaniami alternatywnymi stosując skalę zerojedynekową. W zestawieniu bibliograficznym brak opracowań metodycznych związanych ze specyfiką badań jakościowych (np. Urbaniak-Zajac, Malewski, Flick, Palka, Denzin, Babbie, Kubinowski), której poznanie kształtuje zarówno postawę jak i świadomość badacza. Myślę że konieczne było pokazanie perspektywy badań jakościowych osadzonych w wybranym nurcie jako podstawa dla dalszych analiz i interpretacji uzyskanych wyników.

Rozdział metodologiczny (s. 100-115) posiada strukturę typową dla prac z pedagogiki i zawiera: cel i przedmiot badań, problemy badawcze, metodę badań i zastosowane techniki wraz z ich opisem, teren, czas i organizację badań. Z przedstawionej struktury wynika brak sformułowanego przedmiotu badań, który pozostaje domyślny w kontekście postawionych celów i problemów badawczych. Autorka formułuje cele poznawcze i praktyczne uwzględniając klasyfikację Z. Skornego (lata siedemdziesiąte). Wyróżnia ona jeden cel główny i cztery cele szczegółowe, których poprawność budzi pewne zastrzeżenia.

Dwa z czterech pytań mają charakter pytań rozstrzygnięcia (zaczynają się od partykuły czy), a dwa kolejne są pytaniami dopełnienia. Uważam, że analiza sytuacji dziecka z autyzmem związana z jego początkową segregacją jest bardziej złożona i nie zamyka się w odpowiedzi alternatywnej *tak lub nie*. Tym bardziej mało jasne jest określenie „czy początkowa segregacja dzieci z autyzmem przynosi dobre efekty (...)” przy braku dookreślenia słowa „dobre”. Pytanie o ocenę stopnia (czy i w jakim stopniu-pytanie 4) w badaniach jakościowych jest nieuzasadnione i nie znajduje pełnej odpowiedzi w tekście dysertacji. Definiując metodę indywidualnych przypadków autorka pracy odwołuje się do klasycznych definicji w ujęciu pedagoga społecznego i metodologa, a może warto poszerzyć jej rozumienie w ujęciu psychologicznym. Wybór tej metody badań połączony z triangulacją wielu technik jej podporządkowanych jest zasadny i nie budzi wątpliwości. Niejasności pojawiają się w zaliczeniu analizy dokumentacji jako źródło wiedzy o dziecku i zarazem jako technika badawcza (s. 103 i 105). Źródłem informacji może być dokumentacja formalna, a jej analiza stanowi technikę badań zgodnie z podziałem metodologicznym. Podobnie rzecz się ma z ankietą, która raz zaliczana jest do technik, innym razem do narzędzi badawczych (s.105). W metodologii badań pedagogicznych przyjętej przez Doktorantkę ankieta jest techniką a kwestionariusz ankiety jest narzędziem badawczym w hierarchicznym ujęciu metod, technik i narzędzi badań. Zbyt lakonicznie opisany został arkusz obserwacyjny metody SPRING oraz arkusz analizy nagrań wideo. Brakuje ukierunkowania obserwacji na konkretne zachowania dziecka, jak też informacji co do sposobów jej prowadzenia i charakteru. Mam nadzieję, że stwierdzenie dotyczące opisu wywiadu „wśród pytań zamkniętych pojawiły się również pytania otwarte, które stały się uzupełnieniem reakcji rodziców” jest zwykłym błędem, a nie świadomym zabiegiem autorki. W wywiadzie najczęściej mamy dyspozycje do rozmowy a pytania zamknięte, otwarte i półotwarte są w kwestionariuszu ankiety. Nieporozumieniem jest zamieszczanie w podrozdziale 5.5. zdjęć osób stanowiących kadrę placówki (s. 108-112). Prezentacja kadry placówki jest uzasadniona w przypadku przygotowania monografii pedagogicznej. Uważam, że w rozdziale metodologicznym powinna być zamieszczona charakterystyka metody SPRING jako że stanowi ona ujęcie metodyczne w pracy z dzieckiem i zarazem przedmiot badania.

Analiza rozdziału metodologicznego pokazuje pewne braki w zakresie przygotowania Doktorantki, **choć są też pozytywne aspekty, do których należy autorskie opracowanie kilku narzędzi badawczych (zob. aneks, s. 226-238).**

2.3. Struktura rozprawy

Recenzowana praca liczy 242 strony razem z bibliografią i załącznikami. Praca ma strukturę klasyczną w układzie: teoria - metodologia - wyniki badań - dyskusja i wnioski z badań. Składa się z siedmiu rozdziałów, w tym cztery pierwsze są przeglądem literatury tematycznej w zakresie autyzmu, behawioryzmu w terapii, niedyrektywnego podejścia terapeutycznego i metody SPRING (łącznie 100 stron). Rozdział metodologiczny jest zdecydowanie mniejszy objętościowo i liczy 15 stron, w tym na 5 stronach są zamieszczone zdjęcia. Opis badań własnych zajmuje 86 stron. Struktura części empirycznej obejmuje analizę indywidualnych przypadków (Stasia, Borysa i Kacpra), do których nie ma opracowanego schematu prezentowania zgromadzonych danych a przecież metoda indywidualnego przypadku ma swoją strukturę w tym prognozę pozytywną i prognozę negatywną. Oddzielnie prezentowane są wyniki ankietowania rodziców, co budzi pewne zastrzeżenia w rozumieniu ankiety jako jednej z technik stosowanych w metodzie indywidualnych przypadków. **Na pięciu kolejnych stronach umieszczone są rekomendacje pedagogiczne dla przedszkoli z uwzględnieniem korzyści wdrożenia metody SPRING w opracowaniu własnym autorki, co jest ważnym kryterium oceny prac naukowych i zdecydowanie podnosi wartość dysertacji. W zakończeniu znajdują się osobiste przemyślenia i refleksje Doktorantki, które świadczą o Jej dużym zaangażowaniu w popularyzowanie metody SPRING i deklaracja pracy nad jej dalszym rozwojem. Zapowiada też stworzenie autorskiego programu „obudź się na autyzm” opartego na prezentowanej metodzie a przeznaczonego do pracy z dzieckiem przedszkolnym. Jest ona przekonana o tym, iż metoda SPRING „może stanowić okno do społecznego włączania dzieci z autyzmem” (s. 209).**

2.4. Szczegółowa ocena merytoryczna poszczególnych części pracy

Praca jest dość obszerna, jednak niektóre jej elementy są bardzo dyskusyjne, jak np. zamieszczone zdjęcia osób czy skany dokumentów formalnych, które podlegały analizie. Ogólne wrażenie, po zapoznaniu się z treścią jest pozytywne, chociaż występują niespójności, brak konsekwencji w analizach teoretycznych i wnioskowaniu empirycznym. Mam nadzieję że sugerowane poniżej uwagi przyczynią się do wzrostu umiejętności i wzbogacenia warsztatu pracy Doktorantki i zostaną uwzględnione w kolejnych pracach badawczych.

Wstęp wprowadza w tematykę autyzmu akcentując potrzebę wczesnego rozpoznawania i zadań przedszkola w tym zakresie. W tej części pracy doktorantka opisuje własne doświadczenia w pracy psychologa, które były inspiracją dla utworzenia placówki włączającej dla dzieci z zaburzeniami rozwojowymi. **Podoba mi się spojrzenie autorki na te działania w ujęciu wieloetapowego procesu nakierowanego na gromadzenie danych empirycznych w celu identyfikowania potrzeb dzieci.** Poza tym jest tu prezentacja struktury pracy i krótka charakterystyka metody SPRING.

Rozdział 1 zawiera przegląd literatury na temat autyzmu w aspekcie skali zjawiska, jego definiowania oraz wybranych uwarunkowań. Następnie autorka dość szczegółowo opisuje kryteria diagnozowania i wybrane metody diagnozy autyzmu. Na uwagę zasługuje kliniczna charakterystyka autyzmu uwzględniająca: komunikowanie się, funkcjonowanie społeczne, ograniczone wzorce zachowań, zainteresowań i aktywności oraz potrzeby dzieci z autyzmem.

Rozdział 2 dotyczy terapii behawioralnej, która koncentruje się na uczeniu się dzieci zachowań: językowych, społecznych czy emocjonalnych. Kolejnym tematem analiz teoretycznych są cele terapii i edukacji z uwzględnieniem analizy funkcjonalnej, co jest innowacją w modelu edukacji włączającej. **Walorem podjętych rozważań jest to, że Doktorantka podkreśla znaczenie czynników środowiskowych w analizie funkcjonalnej.** W tym rozdziale są także informacje związane z nauką umiejętności deficytowych oraz ich generalizacją w środowiskach pozaszkolnych dziecka.

Rozdział 3 podejmuje zagadnienie podejścia niedyrektywnego w terapii dziecka z autyzmem, które rozpoczyna opis zabawy niedyrektywnej i możliwości jej wykorzystania. W ramach tego podejścia opisane są m.in. pedagogika Reggio Emilia, metoda DIR Floortime, obok metod bardziej znanych, takich jak: metoda Knillów. Metoda Weroniki Sherborne czy metoda integracji sensorycznej. Szczególną wartość poznawczą mają: metoda oparta na włoskiej koncepcji pedagogicznej oraz metoda budująca relacje rodzica z dzieckiem, które są mniej popularne w Polsce. Analiza zawartości tego rozdziału budzi pewien niedosyt związany z pominięciem szeregu metod stosowanych aktualnie w terapii autyzmu. Autorka dysertacji ogranicza się do opisu wybranych metod, szkoda że nie towarzyszy temu krytyczna refleksja i nie ma ich empirycznej weryfikacji, o co domaga się psycholog Tomasz Witkowski (2013).

Rozdział 4 – zawiera informacje na temat metody SPRING, która jak już sugerowałam, powinna być umieszczona w rozdziale metodologicznym. Jak podkreśla doktorantka „metoda SPRING powstała na podłożu założeń edukacji włączającej i integracyjnej (...)” (s. 77), stąd połączenie teorii autyzmu z teorią edukacji włączającej i integracji społecznej oraz metodyką pracy terapeutycznej, co jest właściwym działaniem i dowodzi posiadania rozległej wiedzy

tematycznej. **Dobrze oceniam zamieszczenie graficznej prezentacji dotyczącej edukacji stopniowanej – terminu adekwatnie oddającego specyfikę kształcenia uczniów z autyzmem.**

Rozdział 5 – metodologiczny został oceniony wcześniej

Rozdział 6 prezentuje wyniki badań własnych realizowanych metodą indywidualnych przypadków. Są to historie dzieci przedszkolnych ukazane w kontekście środowiskowym z prezentacją wyników badań i opisem ich funkcjonowania indywidualnego i społecznego. Szkoda że nie ma jednej, wyznaczonej struktury opisu przypadku. Uważam za niepotrzebne zamieszczanie „surowej” ankiety dla rodziców (s.117-118), która powinna być zanalizowana przez badającego pod kątem postawionych pytań badawczych. Niestety dowodzi to braków w zakresie umiejętności metodologicznych Doktorantki, zwłaszcza dotyczących sposobu prezentowania wyników badań własnych. Wartość poznawczą niewątpliwie mają zapisy rodziców umieszczone pod ankietą i należało zinterpretować je w określonym kontekście czy dokonać ich kategoryzacji.

Wartościowym zabiegiem jest gromadzenie wiedzy o dziecku w oparciu o szeroką dokumentację, ale zupełnie niepotrzebne jest umieszczanie dokumentów formalnych w rozdziale empirycznym, lepiej gdyby znalazły się one w aneksie pracy w formie kolejnych załączników (s.130-136). Podobnie jest z rysunkami/wytworami dziecka, których prezentacja dominuje nad mocno ograniczoną analizą. Raz jeszcze podkreślam, iż obszerna dokumentacja ma być źródłem informacji i służyć analizom i wnioskowaniu badawczemu, nie powinna być włączana do tekstu, ale w formie załączników. **Zaletą tej części pracy jest dość szczegółowy opis funkcjonowania badanych chłopców, pokazanie szerokiego spektrum zmian jako efektu stosowanej terapii wykorzystującej metodę SPRING.**

Rozdział 7 zawiera rekomendacje pedagogiczne dla przedszkoli w przyjęciu założenia, że przedszkole jest najlepszą przestrzenią dla prowadzenia dzieci z autyzmem i neurotypowych rówieśników w tworzeniu kultury integracyjnej (s. 204). W metodzie SPRING najważniejsze są włączanie społeczne, zabawa, twórcza ekspresja. **Na podkreślenie zasługuje to, iż Doktorantka akcentuje znaczenie środowiska w procesie edukacji i terapii uczniów oraz opisuje kolejne etapy i warunki wdrażania metody SPRING.**

Zakończenie jest zapowiedzią kontynuowania badań nad skutecznością metody SPRING w odniesieniu do pracy nauczycieli edukacji elementarnej jak też edukacji przedmiotowej.

Bibliografia – znajduje się w niej 117 publikacji zwartych związanych z autyzmem, 23 artykuły z recenzowanych czasopism oraz 12 pozycji netografii. Dobór literatury przedmiotu jest właściwy.

2.5 Język i strona formalna dysertacji

Doktorantka używa pierwszej osoby liczby pojedynczej, co jest kontrowersyjne, ale moim zdaniem zwiększa identyfikację z tekstem i zarazem wzmacnia siłę przekazu. Strona językowa recenzowanej dysertacji jest na ogół poprawna, chociaż obecne są drobne usterki, które nie wpływają znacząco na ocenę całości, np. *metoda zakłada odkrywania* zamiast odkrywanie (s. 85), stosowanie skrótów ABA (s. 88), zapis *pracy wobec uczniów* zamiast pracy z uczniami (s. 93). W przypisach brak konsekwencji, raz autorka podaje pełną nazwę wydawnictwa, innym razem jest to tylko skrót (s. 100), zapis *do zaprezentowania wniosków posłuży analizie*, zamiast posłużą (s. 115).

2.6. Mocne strony dysertacji

- Aktualne zagadnienie jako przedmiot badań własnych
- Prezentacja interdyscyplinarnego podejścia do terapii dziecka z autyzmem poprzez łączenie oddziaływań pedagogicznych i psychologicznych oraz podkreślenie interakcyjności edukacji i terapii
- Opis własnych doświadczeń jako inspiracja do dalszych poszukiwań
- Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań do praktyki przedszkolnej połączone z ich monitorowaniem i ewaluacją (opis autorskiej metody SPRING)
- Przedstawienie obrazu funkcjonowania dzieci z autyzmem w formie indywidualnych przypadków przy wykorzystaniu kilku technik badawczych
- Autorskie opracowania narzędzi badawczych
- Podjęcie próby weryfikacji empirycznej autorskiej metody SPRING

2.7. Słabe strony dysertacji

- Brak określenia przedmiotu badań
- Brak ramy teoretycznej dla prowadzonych badań jakościowych w oparciu o właściwą i aktualną literaturę metodologiczną
- Niedoskonałości i potknięcia w formułowaniu problemów badawczych i pytań ankietowych oraz konstruowaniu narzędzi badań

- Brak krytycznej refleksji na temat weryfikacji empirycznej opisywanych w literaturze metod terapii autyzmu i ich wybiórcza prezentacja
- Zbyt lakoniczne, powierzchowne analizy materiału empirycznego
- Trudności z wnioskowaniem w oparciu o materiał empiryczny

Konkluzja

Praca przedstawiona do recenzji zawiera pewne niedoskonałości i uchybienia, czego potwierdzeniem są uwagi i sugestie recenzenta. Jednak spełnia ona podstawowe wymagania stawiane pracy doktorskiej: prezentuje innowacyjne rozwiązanie w obszarze terapii, wskazuje na rozległą wiedzę tematyczną Doktorantki, wyniki badań empirycznych mają duże znaczenie dla praktyki edukacyjnej. W analizie kluczowego zagadnienia wykorzystana została bogata literatura tematyczna z uwzględnieniem różnych źródeł wiedzy i informacji. Na uwagę zasługuje ciekawość i duże zaangażowanie Doktorantki w organizowanie przestrzeni edukacyjno-terapeutycznej dziecka z autyzmem, motywacja do poszerzania własnej wiedzy i otwartość na dzielenie się własnym doświadczeniem zawodowym. Mam nadzieję że wątpliwości zasygnalizowane w recenzji zostaną wyjaśnione przez Doktorantkę w trakcie egzaminu doktorskiego.

Działając na podstawie art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wnioskuję aby dopuścić Panią mgr Magdalenę Markowską do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

dr hab. Skałbiana Barbara, prof. UK

